

УДК 336.71

Г.В. Мамонова,
к.ф.м.н., доцент кафедри вищої математики,
К.П. Побоча,
к.е.н., доцент кафедри фінансових ринків,
Національний університет державної
податкової служби України, м. Ірпінь

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

У статті висвітлюються тенденції, проблеми та перспективи удосконалення кредитно-інвестиційної діяльності банківських установ. Сформульовані конкретні висновки і пропозиції щодо основних напрямів оптимізації кредитно-інвестиційної діяльності банків України.

Ключові слова: оптимізація кредитно-інвестиційної діяльності банків, кредитний портфель, інвестиційний портфель, кредитний ризик, резерви на відшкодування втрат за позиками.

В умовах подолання наслідків світової економічної кризи кредитно-інвестиційна діяльність банківських установ в Україні зазнає змін. Поліпшення економічної ситуації в Україні переважно залежить від удосконалення діяльності банківських установ. Нині економіка нашої країни потребує активізації кредитно-інвестиційної діяльності та збільшення обсягу інвестицій у реальний сектор. Основні власні джерела інвестицій підприємств, а саме прибутки та амортизаційні ресурси, значно скоротилися через інфляцію в країні, неефективну систему оподаткування і недосконалу амортизаційну політику. У свою чергу, банківська система України також не забезпечує зростання обсягу інвестицій в економіку через недоліки в законодавчій базі та недостатній практичний досвід надання позик.

Однією з головних передумов стійкого економічного зростання в Україні має бути стабільна банківська система. На жаль, її важко назвати надійною у зв'язку з тим, що останнім часом регулярно з Державного реєстру банків вилучаються банки-банкрути. Це негативно впливає на розвиток економіки в цілому та значно погіршує інвестиційний клімат у країні.

У науковій літературі висвітлені різні аспекти вдосконалення кредитно-інвестиційної діяльності банківських установ. Куш О.О. в науковій праці розкривав послідовність процесу управління банківським портфелем цінних паперів, обґрунтовував практичні рекомендації щодо управління банківським портфелем цінних паперів в умовах нестабільності, комплексно досліджував стан і тенденції розвитку вітчизняного фондового ринку та визначав його вплив на інвестиційну діяльність банків [1, с. 93–96]. Заславська О.І. вивчала проблеми формування та управління залученими банківськими ресурсами як основного джерела кредитно-інвестиційної діяльності банків, розглядала переваги й недоліки формування ресурсної бази банку через залучення коштів [2, с. 66–69]. Луців Б.Л., Стечишин Т.Б. досліджували сутність інвестиційного потенціалу банківської системи України, визначили основні проблеми й негативні наслідки впливу світової фінансової кризи на тенденції розвитку вітчизняних банків [3, с. 67–77]. Воробйова О.І. присвячувала увагу в наукових дослідженнях проблемам оцінки рівня кредитно-інвестиційного потенціалу банків, запропонувала методичні підходи до оцінки рівня кредитно-інвестиційного потенціалу як окремого банку, так і сукупності банківських інститутів [4, с. 10–12]. Іващенко Ю. досліджував проблеми механізму залучення комерційних банків до інвестування економіки в умовах фінансової кризи, [5, с. 54 – 56]. Боровікова М. у науковій статті розглядала проблемні аспекти інвестиційної діяльності та капіталізації комерційних банків у період дестабілізації економіки країни [6, с. 18–24]. Голодова Ж.Г., Саркісов А.Р. вивчали підходи до формування портфеля цінних паперів комерційного банку, що базуються на використанні постулатів основних класичних теорій портфельного інвестування, досліджували етапи й результати формування портфеля банку з урахуванням оцінки його доходності та ризику, запропонували рекомендації щодо вдосконалення інвестиційної стратегії комерційних банків, [7, с. 24–29].

Зацікавленість науковців у вивченні питань удосконалення кредитно-інвестиційної діяльності банківських установ підкреслюють важливість і актуальність теми. Науковці та практики досліджують і шукають різні напрями вдосконалення кредитно-інвестиційної діяльності вітчизняних банківських установ у період виходу з кризи, але недостатньо уваги приділяють саме математичним

методам і моделям при розв'язанні даної проблеми.

Мета дослідження: знаходження оптимальної моделі здійснення кредитно-інвестиційної діяльності банківських установ України для всіх секторів економіки.

Комерційні банки мають змогу розвивати свою інвестиційну діяльність у таких основних напрямках: обслуговування руху коштів, що призначені для інвестування і належать інвесторам, які є клієнтами банку; мобілізація вільних грошових коштів і спрямування їх на інвестування через ринок цінних паперів; вкладення власних і залучених грошових коштів у інвестиційні проекти.

В інвестиційну діяльність банківські установи вкладати грошові кошти не хочуть. Це обумовлено тим, що банкам не вигідно кредитувати інвестиційні проекти у зв'язку із низькою дохідністю та в умовах фінансової кризи – високою ризиковістю. Тому для заохочення банків брати активнішу участь в інвестиційній діяльності необхідно з боку держави запровадити механізм стимулювання довгострокових позик, а з боку банківських установ – стимулювати збільшення вкладень вільних грошових коштів і вдосконалення системи гарантій збереження заощаджень.

Національний банк України провів аналіз структури активів комерційних банків і висвітлив такі результати діяльності 2012 року:

- кредитний портфель станом на 01.01.2012 р. становив 68,1%, а 01.01.2013 р. 64,3%, що свідчить про скорочення кредитування;
- інвестиційний портфель станом на 01.01.2012 р. становив 7,2%, а 01.01.2013 р. 7,6%; на відміну від кредитування обсяги інвестиційного портфеля впродовж року зростали [8, с. 57].

Фінансово-економічна криза призвела до того, що якість кредитних портфелів комерційних банків України знижується, оскільки в кредитних портфелях продовжує зростати частка проблемних кредитів. Погіршення фінансового стану банківських установ, перебування деяких банків на межі банкрутства спричинено не лише кризовим станом економіки, але й помилками у сфері управління кредитно-інвестиційних операцій. Основою фінансової стабільності кожної банківської установи є ефективна система управління кредитним та інвестиційним портфелями, правильної організації процесу в частині кредитування та інвестування, визначення оптимальної структури кредитного та інвестиційного портфелів.

Під час кредитування інвестиційних проектів комерційні банки здійснюють такі етапи роботи:

- відбір і аналіз проектів;
- здійснення кредитного аналізу;
- проведення контролю та управління інвестиційними проектами;
- збір необхідної інформації для проведення кредитного моніторингу за подальшою діяльністю клієнтів.

Нині всі стадії кредитного процесу в банківських установах нашої країни, як звичайно, здійснюються в межах одного відділу. Така організаційна структура не забезпечує ефективної діяльності кредитних відділів комерційних банків. Передусім, це пов'язано з тим, що кредитні відділи не розмежовують функції аналізу і здійснення подальшого контролю за кредитними та інвестиційними проектами. Внесення відповідних змін в організаційну структуру кредитного процесу надасть змогу поліпшити кредитну діяльність банківських установ. На нашу думку, варто було б розподілити функції кредитного відділу на три підрозділи. Перший залучає клієнтів, визначає рівень кредитного ризику та кредитоспроможності клієнта. Мета роботи другого підрозділу – відповідальність за оформлення, підписання кредитних угод і подальший нагляд за діями позичальників. Основна функція останнього підрозділу – збір та аналіз необхідної інформації про фінансовий стан кредиторів [3, с. 74–75]. При застосуванні на практиці такої організаційної структури банківські установи мали б змогу знизити рівень проблемної заборгованості за позиками за рахунок удосконалення внутрішнього контролю за проведенням кредитних операцій; знизити рівень кредитних ризиків; збільшити обсяги кредитування; скоротити витрати банків на формування резервів для відшкодування втрат за проблемними кредитами.

Стратегічне управління банком має передбачати довгострокові пріоритети розвитку установи, вироблення концепції діяльності, серед іншого й у сфері кредитних та інвестиційних операцій. Банки повинні формувати власну культуру кредитування та інвестування, яка за суттю і являється кредитно-інвестиційною політикою. Нині під кредитно-інвестиційною політикою звикли розуміти основні економічно-правові засади, що дають уявлення про цілі, принципи кредитування та інвестування; пріоритети банку в кредитній та інвестиційній діяльності; види кредитування, що пропонує клієнтам банк; організацію процесу кредитування та інвестування; цінову політику під час проведення відповідних операцій; політику у сфері забезпечення наданих кредитів тощо. Тобто, документ про кредитно-інвестиційну політику повинен містити окремі роз'яснення і правила

здійснення кредитних та інвестиційних операцій, однак основне його призначення – довести до працівників кредитних та інвестиційних підрозділів мету банку при проведенні відповідних операцій. Саме тому розробка кредитно-інвестиційної політики повинна базуватись на попередньо визначених цілях банку у сфері кредитних та інвестиційних операцій.

Відомо, що кредитний та інвестиційний портфелі є основними джерелами прибутку банків. Але не можна в управлінні ними допускати, щоб одержання прибутку переважало розуміння того, що необхідно зважувати всі загально визначені критерії оцінки ризиків. Якщо банківська установа буде прагнути отримати прибуток будь-яким чином, це може призвести до появи в її портфелі кредитів та інвестицій великої частки проблемних позик і невигідні умови їх погашення. Зовсім позбутися ризиків за кредитними операціями неможливо, але управляти ними та зводити при змозі до мінімуму необхідно. Процес управління ризиками має складатись з таких етапів: виявлення ризиків; прогнозу ймовірності настання негативних подій і визначення тривалості періоду ризику; визначення гранично допустимого рівня ризику; здійснення контролю за ним. Знаходження ефективних методів зниження кредитних ризиків банківською установою надасть змогу поліпшити її кредитно-інвестиційну діяльність.

Розглянемо класичну задачу математичного програмування, що оптимізує кредитно-інвестиційну діяльність банку [9, с. 21]. Для зручності формування моделі управління кредитним портфелем комерційного банку необхідно описати основні показники та ввести їх позначення. Основними показниками в управлінні кредитним портфелем є визначені для кожного з n об'єктів кредитування:

- частка вкладених банківською установою коштів у i -й кредит можна позначити a_i ;
- коефіцієнт ризику за кожною окремою кредитною операцією – t_i ($t_i \in (0; 1)$);
- сума резервів за кожним кредитом – R_i ($R_i \in (0; 1)$);
- прибутковість за кожною кредитною операцією – p_i .

Необхідно сформувати кредитний портфель таким чином, щоб максимальним був загальний прибуток з урахуванням ризику і при цьому виконувались такі умови:

- у кожен проект буде вкладено не більш ніж $\frac{1}{m}$ частину від загальної вартості портфеля;
- сума кредитів з урахуванням страхових резервів не перевищуватиме наперед задану;
- страховий резерв за кредитами буде не менш ніж заданий наперед мінімальний рівень (R_{\min} %) та не більше ніж максимальний (R_{\max} %);

- частка кредитів, вкладених у проекти з підвищеним ризиком, буде не більш ніж A .

Математична модель задачі оптимізації кредитного портфеля матиме вигляд:

$$\max f(a_1, a_2, \dots, a_n) = \sum_{i=1}^n (p_i - t_i) \cdot a_i; \quad (1)$$

$$0 \leq a_i \leq \frac{1}{m}; \quad i = \overline{1, n}; \quad (2)$$

$$\sum a_i \cdot (1 + t_i) \leq 1; \quad (3)$$

$$R_{\min} \leq \sum_{i=1}^n a_i \cdot t_i \leq R_{\max}; \quad (4)$$

$$\sum_{i=1}^n a_i \cdot I_i \leq A; \quad a_i \in [0; 1]; \quad i = \overline{1, n}; \quad (5)$$

Тут

$$I_i = \begin{cases} 1, & \text{if } nput_i \geq \bar{t} \\ 0, & \text{if } nput_i < \bar{t} \end{cases} \quad (6)$$

є індикаторною функцією.

Дана модель управління кредитним портфелем банківської установи надасть змогу приймати оптимальні рішення щодо регулювання бажаного рівня прибутковості з урахуванням формування страхового резерву в достатньому обсязі. Розв'язок задачі – це n -мірний вектор, кожен елемент якого

a_i вказує на ту частину від загальної суми портфеля, що має бути виділено за i -тим кредитом для досягнення оптимального результату.

Запропонована модель може одночасно розв'язувати кілька подібних між собою задач. Вона сприяє прийняттю оптимального рішення щодо отримання необхідного для банку прибутку з умовою формування наперед заданого обсягу резервів на покриття кредитних ризиків.

Не менш важливим завданням в управлінні кредитним та інвестиційним портфелями комерційних банків є мінімізація ризиків. Тому при наданні довгострокових позик, потрібен постійний ретельний нагляд за рівнем ризику на усіх стадіях надходження позик, наданих клієнтам, цей аспект також реалізовано в моделі.

Особа, що приймає рішення, повинна мати кількісне підтвердження того, що це рішення найкраще. Саме за допомогою розв'язання задач, аналогічних вище наданій, це обґрунтування буде дієвим і теоретично достовірним.

Для того, щоб економіка вийшла з кризи, необхідно оновлення основного капіталу, структура та величина якого є важливим фактором зростання обсягів виробництва, зниження собівартості, поліпшення якості продукції. Основним джерелом поновлення основного капіталу являються капіталовкладення (інвестиції). Важливе значення одночасно з прибутком, амортизацією в збільшенні обсягів інвестування відіграють кредити комерційних банків. У свою чергу, матеріальною основою кредитного процесу є процес виробництва сукупного суспільного продукту, тобто його скорочення або розширення визначає попит і пропозицію ресурсів банку. Комерційні банки, акумулюючи вільні грошові кошти, перерозподіляють їх між різними галузями, підвищуючи ефективність функціонування економіки в цілому. Тому формування оптимального кредитного та інвестиційного портфелів, а також управління ними являє собою важливу управлінську діяльність, що заснована на знанні та використанні багатьох сучасних методів збору, обробки, аналізу інформації. Ці методи забезпечать прийняття ефективних управлінських рішень, що так чи інакше пов'язано з рівнем кваліфікації, професійними здібностями працівників кредитних та інвестиційних відділів, з їх порядністю та відповідальністю.

Література

1. Куц О.О. Управління банківським портфелем цінних паперів в умовах нестабільності на фондовому ринку / О.О. Куц // Економіка та держава. – 2012. – №1. – С. 93–96.
2. Заславська О.І. Залучені кошти як вагоме джерело ресурсного забезпечення кредитно-інвестиційної діяльності банків / О.І. Заславська // Економіка та держава. – 2012. – №7. – С. 66–69.
3. Луців Б.Л. Інвестиційний потенціал банківської системи України / [Б.Л. Луців, Т.Б. Стечишин] // Фінанси України. – 2009. – №9. – С. 67–77.
4. Воробйова О.І. Оцінка рівня кредитно-інвестиційного потенціалу банків України / О.І. Воробйова // Економіка та держава. – 2010. – №11. – С. 10–12.
5. Іващенко Ю. Механізм залучення комерційних банків до інвестування економіки в умовах фінансової кризи / Ю. Іващенко // Вісник НБУ. – 2010. – №1. – С. 54–56.
6. Боровікова М. Інвестиційна діяльність і капіталізація комерційних банків у період дестабілізації економіки України / М. Боровікова // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 4. – С. 18–24.
7. Голодова Ж.Г. Формирование инвестиционного портфеля коммерческого банка: учёт показателей позиционирования эмитентов на фондовом рынке / [Ж.Г. Голодова, А.Р. Саркисов] // Банковское дело. – 2012. – №35 (515). – С. 24–29.
8. Динаміка фінансового стану банків України на 1 січня 2013 року // Вісник НБУ. – 2013. – №2. – С. 56–57.
9. Карагодова О.О. Дослідження операцій : навчальний посібник / [О.О. Карагодова, В.Р. Кігель, В.Д. Рожок]. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 256 с.

The special attention attended is to the tendencies problems and prospects of the improvement credit and investment activities commercial banks. Concrete conclusions and proposals concerning the basic trend optimization credit and investment activities bancs of Ukraine.

Key words: *optimization credit and investment activities bancs, advances portfolio, investment portfolio, credit risk, loan loss reserves.*

Стаття посвячена тенденціям, проблемам и перспективам улучшения кредитно-инвестиционной деятельности банковских учреждений. Сформулированы конкретные выводы и

предложения относительно основных направлений оптимизации кредитно-инвестиционной деятельности банков Украины.

Ключевые слова: *оптимизация кредитно-инвестиционной деятельности банков, кредитный портфель, инвестиционный портфель, кредитные риски, резервы на погашение убытков за кредитами.*

УДК 336.22

О.Т. Прокопчук,

к.е.н., старший викладач кафедри фінансів і кредиту,

Ю.В. Улянич,

к.е.н., старший викладач кафедри фінансів і кредиту,

Уманський національний університет садівництва, м. Умань

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано розвиток і становлення непрямого оподаткування в Україні загалом і найпоширенішої форми серед універсальних акцизів – ПДВ, зокрема. З'ясовано роль непрямих податків у податковій системі, а також окреслено напрями адаптації вітчизняної практики непрямого оподаткування до європейського досвіду.

Ключові слова: *непряме оподаткування, ПДВ, акцизний податок, мито, універсальні акцизи, специфічні акцизи.*

Формування сучасної системи оподаткування є важливим складником процесу розбудови ринкової економіки України та її інтеграції до системи світових господарських зв'язків. Це зумовлює підвищення уваги вітчизняних учених і практиків до проблем оподаткування, вивчення можливості застосування в Україні форм оподаткування, що використовуються в розвинених країнах, і механізмів їх адаптації до умов нашої країни. Непрямі податки посідають чільне місце в податковій системі України, їм належить ключова роль в економіці нашої держави, вони є стабільним джерелом наповнення її бюджету.

Нині увага вітчизняних фахівців зосереджена навколо непрямого оподаткування, а саме найбільше суперечностей виникає з приводу функціонування ПДВ. Серед учених, які активно досліджують проблеми функціонування непрямого оподаткування, слід відмітити таких учених-фінансистів: В. Бурковський [1], М. Дем'яненко [3], А. Крисоватий [4], А. Соколовська [8], В. Суторміна [9], Л. Тулуш [10], А. Таїт [12].

На етапі суттєвих перетворень податкової системи нашої держави, у світлі необхідності гармонізації механізму непрямого оподаткування до вимог директив ЄС доцільно проаналізувати розвиток і становлення непрямого оподаткування в Україні загалом і найпоширенішої форми серед універсальних акцизів – ПДВ. Крім того, з'ясувати їх роль і місце в податковій системі й окреслити напрями адаптації вітчизняної практики непрямого оподаткування до європейського досвіду. Розгляд цих важливих аспектів і є метою даної статті.

Наша держава ще не набула великого досвіду з приводу практики застосування непрямого оподаткування. Непрямі податки в розвинених країнах світу становлять вагомую частку в загальному обсязі податкових надходжень. Наприклад, на рівні штатів США їхня частка перевищує 40%. Значна увага приділяється адмініструванню непрямих податків у країнах Євросоюзу й Організації економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР). Серед непрямих податків виділяють також фіскальну монополію та стягнення мита державою.

Розглянемо досвід застосування в країнах із розвинутою ринковою економікою таких видів непрямих податків, як податок на додану вартість (податок з обороту) і акцизний податок.

Податок на додану вартість (ПДВ) є порівняно новим інструментом фіскальної політики. З групи країн ОЕСР у 60-ті роки лише вузьке коло держав використовувало такий податок. Але його поширення в розвинених країнах простежується в 70–80-ті і пізніші роки (наприклад, понад десять років застосовується він у Канаді та Швейцарії). Нетривала еволюція цього податку характеризується закономірною трансформацією його фіскальної ролі.

Нині ПДВ використовується в 42 країнах, серед них 17 Європейських. На нього припадає в середньому 14% від податкових надходжень до бюджетів країн, що його використовують, і 5,5% від